AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Др Живорад Глигоријевић,
Економски факултет, Ниш
Др Видоје Стефановић,
Природно-математички факултет, Ниш

ЕКОНОМИКА ТУРИЗМА КАО НАУЧНА И НАСТАВНА ДИСЦИПЛИНА

Апстракт

Економика туризма, у савременим условима, привлачи вели-ку пажњу бројних истраживача и представља научну дисциплину која има своје место у систему економске науке, свој предмет изучавања и методолошки инструментаријум и јасно дефинисан однос са другим, пре свега, економским дисциплинама. Економика туризма, исто тако, представља и наставну дисци-плину која се, под истим или сличним називом и са мањим или већим разликама у садржају, предаје и изучава на универзитетима широм света.

Кључне речи: *економска наука, економске научне дисциплине, економика туризма, предмет изучавања, методи истраживања.*

THE ECONOMICS OF TOURISM AS A SCIENTIFIC AND ACADEMIC DISCIPLINE

Abstract

The economics of tourism, under contemporary conditions, attracts great attention of numerous researchers and represents a scientific discipline that has its place in the economic science system, its subject of examination and methodological instruments as well as clearly defined relation with other, primarily, economic disciplines. The economics of tourism represents, also, a scientific discipline taught and examined with some slight differences in content, in the universities across the world.

Key words: *economic science, economic scientific disciplines, economics of tourism, subject of examination, research methods*

Увод

1. Развој науке и научног стваралаштва, као и примена научних достигнућа у пракси, омогућили су човеку владавину над природом. Научна сазнања су, непрестано се ширећи на различите области друштвеног живота и активности људи, довела до конституисања разноврсних наука. Те науке за предмет истраживања имају различите области људског битисања и, најчешће, се деле на две групе и то: природне и друштвене науке.

Природне науке истражују законитости и утврђују истине које владају у природи. У природне науке спадају: физика, хемија, математика, биологија,

географија, геологија, астрономија, електроника, медицина, механика итд.
Друштвене науке истражују законитости и утврђују истине које владају у друштву – друштвеним односима. Њихови резултати служе за разумевање друштвених односа и друштвених процеса, али и за активно деловање на њихов развој. У групу ових наука спадају: филозофија, социологија, политикологија, историја, право, психологија, филолологија, економија итд.

2. За разлику од других друштвених и природних наука, *економска наука* припада групи млађих наука, иако се њени корени налазе још у филозофским и политичким списима великих античких мислилаца. Њено издвајање и консти-туисање у посебну науку је релативно новијег датума.

Међутим, и поред тога, економска наука је остварила веома брз, континуиран и систематски развој и доживела је своју пуну афирмацију, као посебна група друштвених наука. То је имало за последицу да дође до њене снажне диверзификације тако да се, данас, економска наука састоји из великог броја самосталних (мање или више међусобно повезаних) дисциплина које се означа-вају као систем економске науке. Те дисциплине се, према различитим крите-ријумима, разврставају односно врши се њихова разноврсна класификација, у зависности од циља и сврхе те класификације.

3. *Економика туризма је научна дисциплина* у оквиру економске науке која, у савременим условима, представља област интересовања великог броја истраживача.

Економика туризма је, истовремено, *и наставна дисциплина* која се, под различитим називима и са извесним разликама у садржају наставног програма, предаје и изучава на универзитетима широм света.

Постојање Економике туризма, као и сваке друге научне дисциплине, подразумева да она има: (1) своје место у економској науци, (2) свој предмет изучавања и истраживања, (3) свој методолошки инструментаријум и (4) јасно дефинисан однос према другим економским дисциплинама.

1. Место Економике туризма у систему економске науке

1. Место Економике туризма у систему економске науке може се сагледати, пре свега, на основу бројних *класификација економских дисциплина*.

2. Према једној од тих класификација, која се најчешће сусреће у економској литератури, економску науку чине: (1) опште (фундаменталне) дисциплине, (2) посебне (специјалне) дисциплине и (3) економике делатности (привредних и непривредних).

(1) *Опште (фундаменталне) дисциплине* "…на теоријски начин изучавају целину економске структуре датог друштва и односе у њему, обраћајући при томе посебну пажњу на најбитније категорије и законитости…"[1]

У опште (фундаменталне) научне дисциплине, према овој класификацији, убрајају се следеће дисциплине: политичка економија, економска историја, историја економске мисли, као и економска статистика, економска географија, економска кибернетика, па чак и економска семантика и привредно право.

(2) *Посебне (специјалне) дисциплине* су, по избору тематике, међугранске и исте су "…усмерене на посебне и уже домене економских односа..."[2]

---

[1] Група аутора, Економика индустрије, Београд, 1975, стр. 4.

[2] Исто, стр. 4.

У посебне (специјалне) дисциплине се убрајају: привредни систем, привредно планирање, економика дате земље са економском политиком (национална економија), економика и организација предузећа, рачуноводство, финансије, као и међународни економски односи идр.

(3) *Економике делатности* изучавају заједничке проблеме свих преду-зећа „…укључујући овде и питања организационих облика привређивања, која по својој основној активности припадају једној од постојећих делатности. У први план анализе долази укупност њихових специфичних карактеритиска приврe-ђивања, то јест пословања, улога у процесу друштвене репродукције, односно интерна економска проблематика.[3]

Овде спадају следеће дисциплине и то: економика индустрије, пољопривреде, шумарства, рибарства, водопривреде, грађевинарства, занатства, саобра-ћаја и веза, трговине, туризма, угоститељства, комуналних делатности итд. Ту, такође, спадају и економика здравства, образовања, јавног сектора, људских ресурса, минералних ресурса и слично.

3. Поред наведене, у економској литератури, може се наићи и на низ других, различитих класификација економских дисциплина. Тако, на пример, полазећи од нивоа и метода изучавања економских проблема, економске дисциплине се сврставају у две групе и то: (1) макроекономске дисциплине и (2) микроекономске дисциплине.[4]

(1) *Макроекономске дисциплине* се баве утврђивањем основних теори-јских законитости у економији односно у целини процеса материјалне репро-дукције земље, то јест баве се питањима везаним за функционисање и развој привреде у целини. Оне се, превасходно, баве категоријама и проблемима као што су: раст производње, инфлација, (не)запосленост, новчани токови, финална потрошња, инвестиције, економске функције државе, економска стабилност, глобални односи на тржишту и слично.

Овде, на пример, спадају: политичка економија, општа теорија економских система, привредни систем, економска политика, јавне финансије, економика националне привреде, међународни економски односи итд.

(2) *Микроекономске дисциплне,* пак, изучавају функционисање и развој микроекономских субјеката као што су: привредна предузећа, агенције, пословне банке, задруге, занатске радње, домаћинства идр. Предмет њиховог проучавања обухвата проблеме: организације, менаџмента, цене производа и услуга, цене рада, а исто тако, предмет њиховог проучавања су и питањима везана за утврђивање резултата рада и њихову расподелу, за књиговодствену евиденцију, методе и технике микроекономске анализе идр.

У групу економских дисциплина, које се баве изучавањем ових питања, спадају: економика предузећа, пословне финансије, банкарство, рачуноводство, маркетинг, организација, менаџмент, анализа биланса и слично.

При томе, посебно треба истаћи да нема строге границе између макроекономских и микроекономских дисциплина.

---

[3] Исто, стр. 4.

[4] Сматра се, при томе, да је "…префиксе "micro-" i "macro-" уз реч "економски" (economic) дакле "microeconomic" i "macroeconomic" вероватно први употребио холандски економист P. De Wolff у раду "Income Elasticity of Demand: A Macro-economic and Micro-economic Interpretation" објављеном у часопису Economic Journal", 1941. (страна 140 – 145.)." (Д. Марсенић, *Економика Југославије*, Београд, 1994.)

4. Полазећи од привреде као великог економског система, која представља предмет њиховог изучавања, економске дисциплине се могу поделити на: (1) економику привреде – национална економија, (2) економике привредних делатности, (3) економике појединих грана и (4) економику предузећа. Ова подела економских дисциплина, у ствари, одражава структуру привреде.

5. Економску науку, дакле, чини *систем економских дисциплина* који има своје елементе и структуру. Њега чине групе економских дисциплина, али и оне појединачно, као и њихови међусобни односи. Систем економских дисциплина, истовремено, је подстистем једног ширег система – система друштвених наука. Он стоји у одређеној корелацији са другим подсистемима друштвених наука. Ова корелација је изразито значајна, будући да се неки економски проблеми и процеси могу објаснити само у садејству са другим друштвеним наукама (филозофским, социолошким, историјским итд.). Систем друштвених наука чини део система науке у целини.[5]

6. *Економика туризма* спада у посебне економске дисциплине. Као део економике националне привреде, то јест националне економије и њу, пре свега, занимају економски аспекти туризма као хетерогене привредне делатности јер, она кореспондира са хотелијерством, угоститељством, саобраћајем, трговином, аграром, здравством итд.

Општа начела и појаве које важе за економику (националну економију) преузимају се у посебним економикама и даље разрађују према предмету проучавања. У том смислу, афирмација Економике туризма као посебне научно - наставне дисциплине почиње од средине 60-их година XX века. Она обухвата економску теорију туризма и њену примену за изучавање улоге туризма у оквиру привреде одређене земље, односно међународне привреде. На овај начин покривена је област туризма као макроекономске категорије.

Поред овога, важно је изучавање огранизације туризма и туристичке привреде и са микроекономског становишта.

2. Предмет изучавања Економике туризма

1. Предмет изучавања Економике туризма обухвата све функције које туризам има у савременом друштву. Један део тих функција има друштвени, а други део економски карактер.

(1) Уколико се туризам изучава са друштвеног аспекта, у првом реду, има се у виду његов утицај на одржавање психо-физичке кондиције и здравља становништва, на повећање културног нивоа становништва, одржавање историјског и културног наслеђа појединих земаља и подручја, као и боље разумевање међу људима из различитих земаља.

У вези са овим задњим, посебно треба истаћи значај туризма који он остварује као фактор мира у свету. У оквиру друштвеног аспекта изучавања туризма посебно треба истаћи и његов политички аспект.

(2) Посматрано са становишта економског значаја, треба нагласити да туризам условљава развој читавог низа привредних и непривредних делатности које учествују у задовољавању потреба туриста.

На другој страни, туризам директно или индиректно утиче на привредне

[5] Види: М. Божић, Економија, Ниш, 1999, стр. 9-14.; Ж. Глигоријевић, Економика индустрије, Ниш, 2000, стр. 3-10.

делатности, односно на привреду земље у целини. Посебно се ту мисли: на утицај туризма који он врши на област материјалне производње, платни биланс земље, запосленост радноспособног становништва у једној земљи, бржи развој недовољно развијених подручја, а и на мултипликативни ефекат туризма на привреду у целини.

(3) Глобално посматрано, економске функције туризма представљају основу Економике туризма. У том контексту, посебно је важно изучавање тржишних законитости у туризму, са посебним нагласком на специфичности туристичког тржишта.

2. Када се говори о предмету изучавања Економике туризма посебно треба нагласити следеће:

(1) Економика туризма се бави изучавањем облика испољавања општих економских законитости у области туризма, као што су закон вредности, расподела остварених резултата, функције и дејства ових законитости, њихово испољавање у туризму, посматрано и временски и просторно. Иначе, те законитости утврђују друге научне дисциплине, пре свега Политичка економија и

(2) Економика туризма изучава и специфичне економске законитости које се испољавају у туризму по појединим земљама, односно у привреди тих земаља.

У том смислу, предмет изучавања Економике туризма се може декомпоновати на следеће одреднице и то: (1) економика туризма у систему економске науке, (2) туризам као вишедимензионална појава, (3) фактори развоја туризма, (4) утицај туризма на привредни развој, (5) друштвени значај туризма, (6) туристичко тржиште, (7) туристичка тражња, (8) туристичка понуда, (9) људски ресурси у туризму, (10) туристичка пропаганда, (11) туристичка политика, (12) развој туризма у свету и по појединим деловима света итд.

3. Методи Економике туризма

1. Метод значи плански поступак испитивања и истраживања неке појаве, односно начин рада за остваривање неког циља, на одређеном пољу интересовања. На основу тога, може се закључити да је методологија наука о целокупности свих облика и начина истраживања помоћу којих се долази до систематског и објективног научног знања, односно она је научна дисциплина у којој се критички испитују и експлицитно излажу опште и посебне научне методе.

2. У дисциплинама које се односе на одређене, уже практичне проблеме преовладава један метод у одговарајућим модалитетима. На другој страни, у оним дисциплинама где преовладава теоријски приступ, тешко је остварити методолошку монолитност. У том смислу, свака научна дисциплина има своју методологију, директно зависну од предмета изучавања.

Економски односи и појаве које се тичу туризма далеко су од једносмерних узрочно-последичних веза. То значи да се оне не могу тумачити, а још мање предвиђати детерминистички, па је утолико методолошка систематичност и специфичност економике туризма од већег значаја за њене резултате.

3. Почетни корак методолошког приступа своди се на: (1) дескрипцију и (2) економску анализу.

(1) *Економска дескрипција* је прапочетак разумевања и научног објашњења свега што се тиче економике туризма. Наравно, не као пуко препричавање и фактографисање, већ као резултат научног посматрања и систематског прикупљања релевантних података о предмету истраживања.

За поступак дескрипције од велике важности је употреба економских категорија, као што су: друштвени производ, тржиште, запосленост, развој, понуда, тражња и слично.

(2) *Економска анализа* је поступак објашњавања, утврђивања узрочно–последичних веза између економских категорија, процеса, појава и односа. Њоме се најчешће, неке сложене појаве растављају на више простих.

Упоредо са овим, присутан је и обрнути поступак - синтеза, па се, углавном, говори о аналитичко-синтетичком поступку.

4. Од мноштва метода за Економику туризма су од посебне важности следећи методи и то: (1) *метод апстракције* који испитује механизме привреде (туризма) у чистој форми, апстрахујући све оно што може да поремети начин испољавања – дејство појединих фактора у оквиру целине; (2) *метод индукције и дедукције* који подразумева испитивање општих појава на основу појединачних, али и viceversa, појединачних на основу општих; (3) *метод компарације* који има значај у историјском развоју туризма између разних земаља, али и у упоређивању резултата сопственог развоја са другим; (4) *статистички метод* који омогућава квантификацију односа и појава у економици туризма; (5) *метод интервјуа* који у појединим сегментима економике туризма (понуда и тражња, потребе и слично) даје врло поуздане информације о даљим токовима одређене појаве или законитости.

5. Методи истраживања туристичког тржишта спадају у посебне методе који се примењују када се истражује туристичко тржиште, али појединачно (или посебно) они припадају неком од поменутих метода.

4. Корелација Економике туризма са сродним дисциплинама

1. Економика туризма, како је већ истакнуто, представља научну дисциплину у оквиру економске науке. Из те чињенице произилазе њене додирне тачке и интеракција са осталим економским дисциплинама, пре свега са Политичком економијом.

2. Политичка економија, у најширем смислу речи, дефинише се као научна дисциплина која открива и изучава законе који се испољавају у економској димензији друштвене стварности.

Међутим, при конкретнијем дефинисању Политичке економије као научне дисциплине односно при утврђивању предмета њеног изучавања, сусрећу се различити ставови. При томе, посебно интересантан је тродимензионални приступ, који наводи да је Политичка економија „...наука о законима који регулишу односе између људи и односе између њих и природе када производе материјална добра.

Сматра се да односи који чине сваки економски систем могу бити анализирани имајући у виду три димензије: хоризонталну (конкуренција), вертикалну (команда и моћ) и временску (димензија промена, кретања и промена). Корени „тродимензионалног приступа економији“ као савремене политичке економије налазе се у Марксовој, Кејнзовој и Шумпетеровој традицији.“[6]

3. У почетном периоду развоја, у условима недовољне развијености економске стварности односно на почетку њеног убрзаног развоја, Политичка економија је представљала *општу и једину економску дисциплину*, која је изучавала ту стварност.

[6] Б. Илић и др., Политичка економија, Београд, 1995, стр. 26. и 27.

Међутим, са развојем друштвене поделе рада и привреде, дошло је до истовременог развоја и економске науке. При томе, тај развој је текао, углавном, у ширину, а не и у дубину проучавања одређених проблема. То је условило да Политичка економија не буде у могућности да обухвати све проблеме, који искрсавају у развоју економске сфере. Због тога, јавља се потреба за низом других научних дисциплина које се баве сличним проблемима, као и Политичка економија, али у ужим оквирима но што то чини Политичка економија. Појављују се друге економске научне дисциплине, као што су: Економика и економике појединих привредних делатности (Економика индустрије, Економика пољопривреде, Економика саобраћаја, Економика трговине, Економика туризма, Економика грађевинарства итд.).

Заједничка карактеристика свих ових дисциплина, посматрано са становишта предмета изучавања, састоји се у томе што је домен њиховог изучавања исти као и код Политичке економије.

Међутим, посматрано са становишта простора у коме се креће изуча-вање, постоји разлика између Политичке економије и Економике. Економика има ужи простор изучавања и, по правилу, простор њеног изучавања је државна територија, док Политичка економија нема територијалних граница.

4. Политичка економија, у почетку свога развоја, изучавала је и проблеме унутар државних граница. Међутим, у савременим условима, она се не бави тим детаљима. Ти детаљи остају као предмет изучавања економике, било да је она Економика привреде једне земље (Национална економија), Економика појединих привредних делатности или Економика предузећа. Због тога и постоје разлике између Политичке економије и Економике.

(1) Политичка економија утврђује и изучава опште законитости које владају у економској сфери друштвеног живота, а Економика анализира испољавање општих законитости које се јављају у развоју економске сфере друштвене стварности у једној земљи и утврђује специфичне законитости које из тог развоја, и у том развоју настају, које се појављују и владају тим развојем. „Политичка економија је, у најширем смислу речи, наука о законима који владају производњом и разменом материјалних средстава за живот у људском друштву... услови под којима људи производе и размењују различити су у разним земљама, па и у свакој земљи од једне генерације до друге. Дакле, политичка економија не може бити иста за све земље и за све историјске епохе.“[7]

(2) Говорећи о односу Политичке економије и Економике, Д. Мишић каже: „Политичка економија проучава опште законитости друштвеног развитка одређене друштвене формације на основу изучавања друштвених производних односа који важе за све земље у оквиру дотичне формације, служећи се у своме самосталном испитивању и резултатима испитивања производних односа и производних снага појединих националних економија. При томе, тежиште изучавања политичке економије је на изучавању друштвених производних односа, утврђујући опште законе који владају производњом, а отуда и расподелом и разменом. Област изучавања економике, међутим, ограничена је на државну територију једне земље, док је тежиште на проучавању производних снага, анализи испољавања општих закономерности и утврђивању специфичних закономерности које из тога проистичу...Политичку економију и економику треба сматрати деловима једне целине коју представљају економске науке. То су делови који се допуњују и између којих је нужно постојање повезаности. Уколико је политичка економија адекватнија својој сврси, утолико ће економика моћи лакше да

[7] Ф. Енгелс, Антидиринг, Београд, 1959, стр. 163.

се ослони на опште законитости које она утврђује и обратно.“[8]

5. Мултидимензионалност и мултидисциплинарност туризма као дру-штвено-економске појаве захтева комплексно изучавање. То значи да, том приликом, треба користити резултате истраживања и развоја већег броја научних области и дисциплина. То, надаље, претпоставља да само тимски рад, то јест мултидисциплинарне групе могу довести до правих резултата у туризму уопште, па тако и у економици туризма.

(1) Економика туризма, пре свега, мора имати у виду све оно што изучава политичка економија, али исто тако и психологија, социологија, организација рада, статистика и математика, као и географија, историја, антропологија, историја уметности, медицина, техничке науке итд.

Неупуштајући се у детаљније објашњење значаја примене поменутих научних области и дисциплина у изучавању туризма, ваља рећи да све оне треба, у већој или мањој мери, да кореспондирају са економиком туризма. У том смислу, треба критички одабрати оне аспекте битне за економику туризма које те научне дисциплине најбоље могу објаснити. Наравно, фундамент свега остаје економска наука.

(2) Економика туризма, на другој страни, треба да дефинише, објашњава и анализира, примену основних економских категорија у туризму, а затим да омогући сагледавање места туризма као привредне делатности (или туристичке привреде) у оквиру међународне привреде, односно привреде дате земље. Управо то захтева да Економика туризма ”сарађује” са низом других посебних економика, а пре свега са економиком саобраћаја и економиком угоститељства (ресторатерство и хотелијерство).

Поред тога, и сазнања до којих се долази у економици трговине, економици аграра, економици грађевинарства, економици здравства, па и економици образовања, економици природних ресурса, економици људских ресурса су од непроцењиве важности за економику туризма.

6. Овако широку лепезу сарадње Економике туризма са другим научно–наставним дисциплинама условљава диверзификација туризма која, пак, настаје због разлика у материјалним и културним преференцијама туриста. То се, у пракси, исказује различитим типологијама туризма (облик доласка, облик путовања, куповна снага, старосна доб и слично). То, такође, имплицира и одређује степен сарадње Економике туризма са одређеном научно-наставном дисциплином.

Литература

1. Група аутора, *Економика индустрије*, Савремена администрација, Београд, 1975.
2. М. Божић, *Економија*, СКЦ, Ниш, 1999.
3. Ж. Глигоријевић, *Економика индустрије*, Економски факултет, Ниш, 2000.
4. Б. Илић и др., *Политичка економија*, Савремена администрација, Београд, 1995.
5. Ф. Енгелс, *Антидиринг*, Култура, Београд, 1959.
6. Д. Мишић, *Економика индустрије Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1965.
7. Д. Марсенић, *Економика Југославије*, Београд, 1994.

[8] Д. Мишић, Економика индустрије Југославије, Београд, 1965, стр. 5.